

سۇئال

بەزى مۇسۇلمانلار ئاللاھقا تەۋەككۈل قىلىش باھانىسى بىلەن سەۋەب قىلماستىن، بۇ ئاللاھنىڭ تەقدىرى دەپ قانائەتلىنىپ تىرىشمايدىكەن، بۇ قىلغىنى دىنىمىزدا توغرىمۇ؟ بۇ توغرىدا چۈشەنچە بىرىلگەن بولسا.

تەپسىلى جاۋاب

ئىسلام مىللىتى ناھايىتى ئۇزۇن تارىختىن باشتىن كەچۈردى. ئېغىر كۈنلەرنى كەچۈردى. ئىسلام ئۇمىتى ھەر قىيىنچىلىقتىن ئوچۇق تەپەككۈر، توغرا پىكىر ۋە توغرا تەسەۋۋۇر بىلەن چىقىپ كەلدى. سەۋەب ۋە سەۋەبلەرنىڭ تۈرتكىلىرى ھەققىدە ئىزدىنەتتى. ئىشلارنىڭ مۇقەددىمىسى ۋە نەتىجىلىرى ھەققىدە باش قاتۇراتتى. ھەر ئىشنىڭ سەۋەبلىرىنى قولدىن بەرمەيتتى. ئاخىرىدا ئاللاھنىڭ ئىرادىسى بىلەن قىيىنچىلىقلارنى يېڭەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئىززىتى ۋە شەرىپى ئۆزىگە قايتاتتى. ئەمما ھازىرقى ئەسىرلەردە ئىسلام ئۇمىتىنى جاھالەتلەر قاپلىۋالغان. كۆپرەكلىق ۋە غەربلىشىش ئىللەتلەرنى چىرمىۋالغان. بۇنىڭغا ئەگىشىپ بىدئەت ۋە زالالەت كۆپىيىپ كەتكەن. كۆپلىگەن مۇسۇلمانلار قازا ۋە قەدەرنىڭ مەنىسىنى سەۋەبسىز ئولتۇرۇۋېلىش دەپ چۈشىنىپ، كېرەكلىك مۇھىم ئىشلاردا سەۋەب قىلىش، تەپەككۈر قىلىشنى ئۇنۇتتى. ئۇلار كۆڭلىدە ئاللاھ ھەممىگە قادىر بولغاندىكىن سەۋەب قىلماسقۇمۇ ئاللاھ خالىغىنى بولىدۇ. دەك ئويلىدى. بۇ ھورۇنلۇقنىڭ ۋە پاسسىپلىقنىڭ ئەڭ ئۇچىغا چىققان تۈرى بولۇپ، ئۆزىنىڭ شەخسىي ئىرادىسى دائىرىسىدىكى ئىشلارنىمۇ تەقدىرگە ئارتىپ قويۇپ سەۋەب قىلمايدىغان، ھەتتا كىشىلەرنى دىنغا چاقىرىش، ۋەز - نەسىھەت قىلىش، ئىلىم مەرىپەت تارقىتىش، دىن دۈشمەنلىرىگە رەددىيە بېرىش، خاتا پىكىرلەرگە قارشى تۇرۇش ئىشلىرىنىمۇ تەرك ئېتىپ يېتىۋالماقتا. بۇ ناھايىتى ئېغىر مۇسىبەت ۋە چوڭ خەتەردۇر.

ئەسلىدە سەۋەبلەرنى قولدىن بەرمەسلىك ئىمانغا زىت كەلمەيدۇ. قازا ۋە قەدەرگە زىت كەلمەيدۇ. سەۋەب قىلىشنىڭ ئۆزى ئىماننىڭ تەقەززاسىدۇر. سەۋەب قىلىشنىڭ ئۆزى ئاللاھنىڭ تەقدىرىدىندۇر. ئاللاھ بىزدىن بەزى ئىشلارنى تەلەپ قىلىدۇ ۋە بىز بىلەن بەزى ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقىرىدۇ. ئاللاھ خالىغىنىنى قىلغۇچىدۇر. چۈنكى ئاسمان ۋە زېمىننىڭ ئىگىدارچىلىقى ئۇنىڭ قولىدىدۇر. لېكىن ئۇ بۇ كائىنات ئۈچۈن مەلۇم قانۇن - پىرىنسىپلارنى بېكىتتى. ئاللاھ بۇ قانۇنلارنى بۇزۇشقا ۋە ئەكسىچە ئىش قىلىشقا قادىر بولسىمۇ، ئۇنى شۇ بويىچە يۈرگۈزۈشنى خالايدۇ.

ئاللاھ كاپىرلارغا قارشى مۇسۇلمانلارغا ياردەم قىلىشقا قادىر دۇردىگەنلىك، مۇسۇلمانلار سەۋەب قىلماستىن جىم ياتسىمۇ ئۇلارغا ياردەم قىلىدۇ دېگەنلىك ئەمەس. چۈنكى سەۋەبسىز غەلبە مۇمكىن ئەمەس. ئاللاھنىڭ ھەممىگە قادىر ئىكەنلىكى شەخسنىڭ ۋە جامائەتنىڭمۇ ئۇنىڭغا قادىر ئىكەنلىكىنى كۆرسەتمەيدۇ. ئاللاھنىڭ قۇدرىتى ئۇنىڭغا خاس بولغان سۈپەتتۇر.

بەندىنىڭ بىر ئىشقا قادىرلىق سۈپىتىمۇ ئۆزىگە خاس سۈپەتتۇر. ئاللاھنىڭ قۇدرىتىگە ئىشىنىش بىلەن بەندىنىڭ ئۆزىگە بېرىلگەن چەكلىك قۇدرىتى بىلەن ئاللاھ بۇيرىغانلارنى ئورۇنلاشقا داۋام قىلىش ئوتتۇرىسىنى ئارىلاشتۇرۇۋېتىشتىن سەۋەب قىلماي ئولتۇرۇۋېلىشتەك پاسسىپلىقلار كېلىپ چىقىدۇ. گېرمانىيىلىك شەرقشۇناس مۇسۇلمانلارنىڭ كېيىنكى ئەسىرلەردىكى چۈشكۈنلۈك ھالىنى تەسۋىرلەپ مۇنداق دېگەن: مۇسۇلمانلار ئاللاھنىڭ ئىرادىسىگە بويسۇنىدۇ. ئۇنىڭ بەلگىلىگەنلىرىگە رازىلىق بىلدۈرىدۇ. ئۆزى ئىگە بولغانلارنىڭ ھەممىسىنى بىر ئاللاھقىلا بويسۇندۇرىدۇ» دېگەن.

بۇ ئىتائەتچانلىقنىڭ ئىككى خىل تەسىرى بولۇپ، ئىسلامنىڭ ئىلگىرىكى ئەسىرلىرىدە مۇسۇلمانلارنىڭ ئۇرۇشلاردا غەلبە قىلىشىغا، مۇسۇلمانلار ئەسكەرلەرنى پىداكارلىققا ئۈندىگەن بولسا، كېيىنكى ئەسىرلەردە ئۇلارنىڭ دۇنيادىكى يېڭىلىقلارنى ئۇگۇنۇشكە تىرىشماشتىن ھەممىنى ئاللاھنىڭ تەقدىرىگە ئارتىپ قويۇشىنىڭ ئۆزى تۇرغۇنلىقىغا، ئىلگىرلىمەسلىكىگە سەۋەب بولغان.

(دىمەك، ئىنسان ھەر-قانداق ئىشلىرىدا سەۋەب قىلماستىن **ئۈجمە پىش ئاغزىمغا چۈش** دەپ كۆرىدىغان كۈنۈم شۇكەن، ماڭا ئاللاھنىڭ نىسىپ قىلغان ھاياتى مۇشۇكەن دەپ قىمىرلىماستىن قۇدۇقتىكى پاقىدەك يىتىشىنىڭ ئۆزى ئىسلام پىرىنسىپىغا زېت بولۇپلا قالماستىن مۇسۇلمان ئەخلاقىمۇ ئۇيغۇن ئەمەس. ئاللاھنىڭ مەرھىمىتى كەڭرىدۇر، مۇسۇلمان ئۇنىڭدىن ئۈمۈتسىز بولماستىن دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك ھاياتىنىڭ گۈزەل بولىشى ئۈچۈن ھاياتىنىڭ ئاخىرىغىچە تىرىشىپ - تىرىشىپ بۇ گۈزەل ئەخلاقنى كىلىچەك ئەۋلادلارغا تەبەسسۇم بىلەن تەقدىم قىلالىشى ئىمانى ۋە ئىنسانى بۇرچىنىڭ ئەڭ يۇكسەك مەقامىدۇر. - م)